

Een week lang zelf aan de enkelband

Jacques Claessen¹

Voor strafbare feiten waarvoor de rechter in beginsel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van drie maanden oplegt, zou serieus moeten worden nagegaan of er een gelijkwaardig alternatief mogelijk is in de vorm van een vrijheidsbeperkende taakstraf of elektronische detentie, omdat een korte gevangenisstraf meer kwaad dan goed doet. Dit artikel doet verslag van een week aan de enkelband op verzoek van Reclassering Nederland.

Stel je voor: je deelt tijdens een hoogoplopende ruzie een aantal rake klappen uit aan iemand, die daar een gebroken kaak aan overhoudt. Stel je voor dat je in iemands woning binnendringt om spullen die van hem of haar zijn, weg te nemen, omdat je krap bij kas zit. Stel je voor: met je auto schep je iemand op het zebrapad die daardoor zwaargewond raakt, nadat je te diep in het glaasje hebt gekeken. Stel je voor dat je met iets meer dan een halve kilo cocaïne op zak door de politie wordt gepakt. Stel je voor: je hebt een taakstraf van 180 uur opgelegd gekregen, omdat je zo'n 800 hennepplanten aan het kweken was, maar je komt niet opdagen, wanneer je je 'onbetaalde werkzaamheden' moet verrichten.

Het gaat in deze voorbeelden achtereenvolgens om zware mishandeling, woninginbraak, het toebrengen van zwaar lichamelijk letsel door schuld in het verkeer en het opzettelijk in bezit hebben van een bepaalde hoeveelheid harddrugs. Allemaal strafbare feiten waarvoor de rechter – op basis van de huidige LOVS-oriëntatiepunten – in beginsel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van drie maanden oplegt. In het laatste voorbeeld wordt weliswaar een taakstraf opgelegd, maar omdat de veroordeelde weigert deze ten uitvoer te brengen, is de kans groot dat justitie deze straf omzet in een gevangenisstraf (officiële term: vervangende hechtenis), waarbij 180 uur taakstraf gelijkstaat aan drie maanden 'zitten'.

In al deze gevallen zou – dat is in ieder geval mijn standpunt, en niet alleen dat van mij² – serieus moeten worden nagegaan of er een gelijkwaardig alternatief mogelijk is, simpelweg omdat een korte gevangenisstraf meer kwaad dan goed doet. Het enige waarin zo'n korte gevangenisstraf mogelijk kan voorzien, is de eventuele vergeldingsbehoefte van mensen. Maar vergelding gaat wel gepaard met een aanzienlijke prijs.³ Niet alleen kost een dagje zitten inmiddels meer dan € 300, ook blijkt uit onderzoek dat de recidive na een korte gevangenisstraf zo'n 50% hoger ligt dan na een taakstraf of elektronische

detentie. Met andere woorden: na een vrijheidsbeneming van (bijvoorbeeld) drie maanden vallen er ongeveer 50% meer nieuwe slachtoffers dan na een vrijheidsbeperkende taakstraf of elektronische detentie.⁴ De vraag is of de slachtoffers, de samenleving en de politiek – wanneer zij op de hoogte zouden zijn van deze negatieve effecten van opsluiting – vergelding echt zo belangrijk vinden in dit soort zaken, dat zij aan een korte gevangenisstraf zouden willen blijven vasthouden. Het gaat overigens om effecten die zeer goed te verklaren zijn: door een gevangenisstraf van drie maanden loop je een reële kans je baan kwijt te raken, je studie of opleiding te moeten staken, uit je woning te worden gezet, je partner ervandoor te zien gaan en/of (dieper) in de schulden te raken. Voorts loop je in de bak het risico geïnspireerd of geronseld te worden door de echte zware jongens. Dit alles is niet of in ieder geval veel minder het geval, wanneer een taakstraf of elektronische detentie wordt opgelegd.

Sinds 2001 kennen we in Nederland de taakstraf als zelfstandige straf, qua zwaarte in het Wetboek van Strafrecht geplaatst tussen de geldboete en de vrijheidsstraf. Anders dan in de meeste andere Europese landen kennen we in Nederland elektronische detentie echter nog niet als

Niet alleen kost een dagje zitten inmiddels meer dan € 300, ook blijkt dat de recidive na een korte gevangenisstraf zo'n 50% hoger ligt dan na een taakstraf of elektronische detentie

zodanig. Wel bestaat de mogelijkheid van elektronisch toezicht oftewel elektronische monitoring, onder meer in het kader van een schorsing van de voorlopige hechtenis, een voorwaardelijke veroordeling of voorwaardelijke invrijheidstelling dan wel een TBS met voorwaarden. Maar dat is toch echt iets anders dan elektronische detentie als zelfstandige straf, qua zwaarte te plaatsen tussen de taakstraf en de vrijheidsstraf – en exclusief op te leggen door de rechter, nu deze straf in de plaats komt van de korte gevangenisstraf, waarvan de oplegging eveneens is voorbehouden aan de rechter. Naast de invoering van elektronische detentie als zelfstandige straf kan worden gedacht aan de introductie van *vervangende* elektronische detentie in plaats van *vervangende* hechtenis, wanneer iemand zijn taakstraf niet (naar behoren) uitvoert. Ook in een dergelijk geval is het dus mogelijk om vrijheidsbeneming meer dan thans het geval is, als laatste redmiddel in te zetten.

Ik pleit overigens voor een aangeklede vorm van thuisdetentie. Gebruik de tijd die iemand aan de enkelband zit zo constructief mogelijk, dat wil zeggen: behoud en versterk wat constructief aanwezig is in iemands leven (denk onder meer aan een baan, een studie of opleiding, een woning, een partner, geen schulden) en ga daarnaast – zo nodig – aan de slag met resocialisatie- en herstelactiviteiten en breng zoveel mogelijk een zinvolle dagbesteding tot stand. Bij degene die gevochten heeft, ligt een agressiereguleringsstraining voor hand. Degene die gestolen heeft om aan geld te komen, kan wellicht leren beter om te gaan met eigen geld – eventueel in combinatie met het vinden van (beter) betaald werk of het doen van een opleiding die daartoe kan leiden. Degene die onder invloed iemand heeft aangereden, dient te leren alcoholische drank te laten staan, in ieder geval wanneer hij of zij aan het verkeer deelneemt. Een alcoholverslaving dient te worden aangepakt. Ook kan er bij daders en slachtoffers behoefte bestaan aan bemiddeld contact. Degenen die betrokken zijn bij de productie van of handel in soft- of harddrugs kunnen worden geconfronteerd met de ingrijpende gevolgen hiervan voor gebruikers en buurten: er zijn namelijk altijd slachtoffers. Heeft iemand zelf geen zinvolle dagbesteding, dan kan – naast resocialisatie- en herstelactiviteiten – worden gedacht aan vrijwilligerswerk, het zoeken van een baan of het starten van een studie. Ook zou het mogelijk moeten zijn om elektronische detentie te combineren met een taakstraf, waarbij er zoveel mogelijk een link wordt gelegd tussen de onbetaalde werkzaamheden en het delict, het slachtoffer en/of de

gemeenschap waarin het delict heeft plaatsgevonden. Een zinvolle dagbesteding, resocialisatie en herstel zijn makkelijker en sneller – op maat – te realiseren buiten de bak dan in de bak.

En dan hoor ik sommige mensen denken of zeggen: waarom zouden we investeren in daders? Bedenk dan dat een, twee of drie maanden 'zitten' gelijkstaat aan een 'investering' van zo'n € 10.000, € 20.000 respectievelijk € 30.000. Met dat bedrag kunnen we heel wat zinnellere dingen doen dan iemand opsluiten. Sterker nog: ook een aangeklede vorm van thuisdetentie zal niet zoveel kosten

Met dat bedrag kunnen we heel wat zinnellere dingen doen dan iemand opsluiten

als reguliere detentie. Bovendien worden er toekomstige kosten in de vorm van recidive – en dus nieuwe slachtoffers – mee voorkomen. Tel uit je winst! Als je al niet wilt investeren omwille van de daders, doe het dan voor de slachtoffers. De meeste slachtoffers verlangen eerst en vooral het voorkomen dat daders opnieuw in de fout gaan. Nu zij realistisch en redelijk kunnen zijn en een stukje vergelding kunnen laten varen ten gunste van meer preventie, dan mag dat toch zeker worden verwacht van de samenleving en de politiek, die hun mond veelal vol hebben van slachtoffers?! Ons emotioneel geladen snelle denken gericht op vergelding dient zoveel mogelijk in evenwicht te worden gebracht met ons praktisch-rationele langzame denken met zijn focus op preventie.

Tot zover mijn visie in een notendop als maatschappelijk geëngageerde wetenschapper. En dan... dan komt de vraag vanuit Reclustering Nederland of ik niet zelf een week lang aan de enkelband wil. Maar natuurlijk, daar hoef ik geen moment over na te denken. Als je ergens voor staat, dan moet je dat ook zelf, als het even kan, een keer ervaren. We maken afspraken over begin- en einddatum alsook de precieze invulling van het enkelbandtraject. Hoewel ik zelf weinig met vergelding heb, begrijp ik maar al te goed dat er een leedtoevoegend oftewel pijnlijk aspect aan moet zitten, wil elektronische detentie een serieuze kans maken om een zelfstandige straf in ons

Auteur

1. Prof. mr. J.A.A.C. Claessen is als bijzonder hoogleraar herstelrecht en universitair hoofddocent straf(proces)recht verbonden aan Universiteit Maastricht. Daarnaast is hij onder meer rechter-plaatsvervanger bij de Rechtbank Limburg, gastdocent aan de Anton de Kom Universiteit van Suriname en hoofdredacteur van het Tijdschrift voor Herstelrecht. Graag wil ik de mensen van Reclustering Nederland bedanken die deze bijzondere ervaring met 'de enkelband'

mogelijk hebben gemaakt. Twee mensen wil ik expliciet noemen: René Poort, die mij vroeg of ik 'belevingsdeelnemer' wilde zijn, en Martijn van Hoorn, mijn persoonlijke toezichthouder.

Noten

2. J. Claessen, E. Post & G.J. Slump, *Herijking en verrijking van het strafrechtelijke sanctiestelsel met het oog op het terugdringen van de korte vrijheidsstraf: Burgerinitiatiefwetsvoorstel*. Den Haag: Boom juri-

disch 2023.

3. A.A.J. Blokland, P.M. Schuyt & H.T. Wermink, 'Wat is vergelding ons waard?', *Strafblad* 2023, 1, p. 28-34.

4. H. Wermink, A. Blokland, P. Nieuwbeerta & N. Tollenaar, 'Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen. Een gematchte vergelijking', *Tijdschrift voor Criminologie* 2009, 3, p. 211-227; A. Blokland, H. Wermink, L. Robert & E. Maes, 'Wederopsluiting na elektronische detentie en reguliere detentie in België',

Tijdschrift voor Criminologie 2015, nr. 1, p. 31-58; H. Wermink, A. Blokland, N. Tollenaar, J. Been, P. Schuyt & R. Apel, 'Een oude vraag opnieuw onderzocht: effecten van korte gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen op recidive op basis van een instrumentele variabele benadering', *Tijdschrift voor Criminologie* 2022, 2, p. 147-169; P. Serail, 'Slimmer straffen. Met welke straffen krijg je zo weinig mogelijk criminaliteit?', *Quest* 2022, 8, p. 20-25.

De enkelband © Arie Kievit/ANP

Wetboek van Strafrecht te worden. Om die reden vind ik dan ook dat ik – naast de tijd tussen 8:00 en 18:00 uur die ik ofwel op mijn werk ofwel thuis doorbreng – slechts in zeer beperkte mate ‘vrije tijd om naar buiten te gaan’ mag krijgen, en wel tussen 18:00 en 20:00 uur. Twee uurtjes per doordeweekse dag, bijvoorbeeld om boodschappen te doen, een wandeling met teckel Noortje te maken of mijn ouders of vrienden te bezoeken. Ook wil ik de enkelband tijdens het weekend houden, want mijn ervaring zal dan waarschijnlijk anders zijn dan op een doordeweekse dag. Per weekenddag krijg ik vier uur vrije bewegingstijd, namelijk tussen 17:00 en 21:00 uur; het grootste deel van de dag zit ik dan dus thuis. Om alles nog wat realistischer te maken: ik ga er gemakshalve vanuit dat ik degene ben die iemand een gebroken kaak heeft geslagen. Hoewel ikzelf opensta voor bemiddeld contact, wil mijn slachtoffer niet met mij worden geconfronteerd. Om die reden wordt in het kader van mijn enkelbandtraject bepaald dat ik, om contact met mijn slachtoffer te vermijden, in bepaalde gebieden in Maastricht niet mag komen, wat onder meer betekent dat ik met een omweg naar mijn werk en mijn ouders moet. Voorts mag ik tussen 16:00 en 18:00 uur niet naar de plaatselijke supermarkt, omdat mijn slachtoffer daar dan boodschappen doet. Dit is het plan. Zo gaan we het doen. Maandagochtend 12 augustus om 10:30 uur is het dan zover: een vriendelijke meneer van DV&O (Dienst Vervoer & Ondersteuning) komt mij de enkelband aanmeten en omdoen en de rest van de apparatuur (een thuisbasis en een oplader) installeren.

Op maandag 19 augustus om 10:30 uur word ik ‘verlost’ van mijn enkelband. Hoe heb ik mijn huisarrest ervaren? Laat ik voorstellen: zo’n enkelband beperkt je vrije

leven behoorlijk. Een groot deel van de dag zat ik ‘binnen’ – hetzij thuis hetzij op mijn werk, maar nergens anders. Officieel mocht ik niet eens in de tuin zitten; in de winter is dat niet zo erg, maar in deze tijd van het jaar wel. Eerlijk gezegd: ik heb die regel in de avonden en in het weekend af en toe overtreden, mede omdat deze ook niet echt te controleren blijkt, wanneer je in een niet al te groot huis met een niet al te grote tuin woont. Vooral in het weekend valt het ‘binnenblijven’ zwaar. Je kunt er dan niet even lekker op uit, wanneer je daar zin in en tijd voor hebt. Onderschat die impact niet, zoals we ons allemaal nog wel kunnen herinneren uit de coronatijd. Die impact van de enkelband wordt niet alleen gevormd door de inperking van je *fysieke* vrijheid, maar ook – in het verlengde daarvan – van je *psychische* vrijheid. Je ervaart namelijk dat je je leven opeens veel minder *spontaan* en *autonoom* kunt leven. Je kunt je leven niet leiden zoals je zelf wilt, zoals je dat normaal gesproken tot op zekere hoogte wel kunt doen. Daar komt bij dat je nu opeens tijd moet besteden aan het nadenken over wanneer je ergens wel of niet mag zijn. Je moet je constant bewust zijn van ‘de regels’. Daar horen ook regels bij wat betreft het opladen van de enkelband: deze moet tweemaal per dag worden opgeladen. Je wordt wel geholpen met sms’jes die je zeggen wanneer je enkelband bijna leeg is of wanneer die volledig opgeladen is, maar het betekent toch ‘gedoe’ aan je hoofd dat je normaal niet hebt.

Bij ‘de regels’ dacht ik van tevoren: hoe moeilijk kan het zijn?! Nou, op de dag van aansluiting krijg je best wat informatie over je heen. Ik kan me zo voorstellen dat bepaalde mensen, denk onder anderen aan mensen met een licht verstandelijke beperking, daar wel wat hulp bij

De impact van de enkelband wordt niet alleen gevormd door de inperking van je fysieke vrijheid, maar ook van je psychische vrijheid

kunnen gebruiken. Ik vond het dan ook goed om te zien dat Reclassering Nederland 'de regels' niet alleen in woorden maar ook in 'stripvorm' bij zich heeft. Dan het naleven van de regels. Ook hier dacht ik aanvankelijk dat het wel zou meevallen. Totdat ik op woensdag om 17:54 uur bij de pinautomaat sta en mijn enkelband begint te trillen. Ik ontvang van de afzender 'Monitoring' een sms met de tekst: 'Je bent in verboden gebied, je bent nu in overtreding. Ga terug!'. Daarna volgt een telefoontje vanuit het MonitoringsCentrum (MC) met dezelfde boodschap. Ik schrok er oprecht van. Ik had mij voorgenomen om vóór het einde van de rit moedwillig een keer de regels te overtreden om te zien wat er dan zou gebeuren. Opzet was echter niet nodig. Onbewust had ik één van mijn locatieverboden geschonden: tussen 16:00 en 18:00 uur mocht ik niet in – en dus ook niet bij – de lokale supermarkt komen; en de pinautomaat ligt letterlijk om de hoek bij de supermarkt. De dag erna belde mijn toezichthouder vanuit de reclassering: ik had mijn eerste officiële waarschuwing te pakken. Bij een tweede is het in beginsel 'einde oefening', lees: dan volgt (her)opsluiting in de gevangenis. En hoewel ik begreep dat deze overtreding heel serieus werd genomen – juist ter bescherming van mijn slachtoffer mocht ik op dat moment niet in of bij de supermarkt zijn –, voelde het toch wel als erg streng. Ik deed echt mijn best om me aan alle regels te houden en ik had het niet eens met opzet gedaan. Ik moest me voortaan nóg bewuster zijn van 'de regels'.

Naast een behoorlijke beperking van mijn vrijheid en autonomie heb ik ook een inbreuk op mijn *privacy* ervaren, nu je met zo'n enkelband 24/7 in de gaten wordt gehouden – of in ieder geval gehouden kunt worden. Van mijn toezichthouder begreep ik dat hij altijd retrospectief checkt waar een enkelbanddrager is geweest, tenzij alarmbellen afgaan wanneer iemand in verboden gebied komt. Met één druk op de knop zag ik een soort *track & trace* van mezelf. En hoewel sommige mensen dat met behulp van hun smartphone in feite zelf ook doen met hun partner of kinderen, heb ik er zelf niets mee om voortdurend in de gaten te (kunnen) worden gehouden.

Wat heb ik nog meer ervaren? Het belang van een zinnvolle dagbesteding. Het weekend viel me dan ook zwaarder dan de doordeweekse werkdagen (ondanks mijn sabbatical heb ik een aantal dagen als werkdag ingevuld en ook ben ik een dag naar de faculteit geweest). Voor mensen die geen zinnvolle dagbesteding hebben, zou ik zeggen: zorg ervoor dat die er wel komt, als iemand voor langere tijd een enkelband moet dragen. Een 'kale' thuisdetentie acht ik – evenals een kale gevangenisstraf overigens – weinig zinvol en effectief. Ze maakt mensen al

snel somber en stompt hen af, zo is mijn vermoeden. Het enige voordeel bij een 'kale' thuisdetentie is dan dat andere negatieve effecten van een gevangenisstraf uitblijven; in die zin blijft zij meerwaarde houden ten opzichte van reguliere detentie.

Een enkelband heeft niet alleen impact op degene die deze draagt, maar ook op zijn of haar gezin en zijn of haar familie en vrienden. Zo moest mijn vriend meer dan normaal 'de zaken buitenshuis' regelen: van boodschappen doen tot en met de hond uitlaten. Misschien een suf voorbeeld, maar toch: als je je tuin niet in mag, dan mag je zelfs de planten geen water geven op een warme zomerdag, behalve dan in je spaarzame 'vrije uurtjes'. Ook teckel Noortje merkte dat we minder vaak en minder lang naar buiten gingen dan anders. Familie en vrienden moesten ofwel zelf op bezoek komen – of een bezoekje aan hen moest worden ingepland in de spaarzame 'vrije uurtjes'.

En dan: hoe heb ik de enkelband ervaren in mijn contact met 'de ander', met mensen die niet wisten dat het om een 'belevingsdeelname' ging? Een mooi voorbeeld: ik werd op dinsdag opgebeld door de man bij wie ik een tijdje terug enkele kanaries had gekocht (ja, we hebben thuis een hangvolière). Hij belde met de mededeling dat ik nu nog wat kanaries kon komen ophalen. Op de vraag of ik nu kon komen, antwoordde ik: 'Nee, want ik draag een enkelband en mag nu de deur niet uit'. Reactie: stilte... Ik denk niet dat ik dit antwoord gegeven zou hebben, als het geen 'experiment' zou zijn geweest, maar ik vond de stilte die volgde treffend. Toen mijn vriend en ik de vogels (op woensdag tussen 18:00 en 20:00 uur na mijn pinincident) gingen ophalen, heb ik de man uitgelegd dat het om een 'belevingsdeelname' gaat. Zijn vrouw had me gelukkig op L1 TV gezien⁵ en kon bevestigen dat het inderdaad niet 'voor het echie' was. Maar de man vertelde dat hij wel even geschrokken was, toen ik had gezegd dat ik een enkelband om had. Laat duidelijk zijn: stigmatisering ligt ook bij elektronische detentie en monitoring op de loer!

Wat de mensen op straat betreft: ik moet eerlijk bekennen dat ik de enkelband niet heel erg vind opvallen – ook niet met een korte broek aan, mits je qua kleur enigszins bijpassende schoenen en sokken draagt. Ik heb dan ook geen vreemde, starende blikken opgemerkt – ook niet tijdens onze avondwandelingen. Ik kan me overigens voorstellen dat die enkelband wel opvalt, wanneer je geen (bijpassende) schoenen en sokken draagt, bijvoorbeeld in het zwembad. Daar ben ik niet geweest. Zelfs bij mijn bezoek aan de kapper merkte niemand spontaan de enkelband op. Zelf was ik daar ook niet zo mee bezig, maar als het 'voor het echie' was geweest, dan had ik waarschijnlijk wel mijn sok over de enkelband heengetrokken – eerlijk is eerlijk.

Zoals gezegd: ik ben geen fan van vergelding.⁶ Toch kan ik nu uit eigen ervaring zeggen dat het moeten dragen van een enkelband – om zo elektronische detentie

5. 11nieuws.nl/nieuws/2719985/vrijwillig-een-enkelband-om-jacques-claessen-gaat-een-week-met-huisarrest; 11nieuws.nl/nieuws/2723866/hoogleraar-snakt-na-week-met-enkelband-naar-zijn-vrijheid.

6. J. Claessen, *Herstelrecht: de kunst van een geëmancipeerde misdaadaanpak*, Den Haag: Boom juridisch 2022; www.mr-online.nl/jacques-claessen-over-vrijwillig-huisarrest-met-een-enkelband/.

Qua preventie heeft huisarrest aanzienlijk meer te bieden dan reguliere detentie

oftewel huisarrest mogelijk te maken – absoluut een pijnlijke of op zijn zachtst gezegd zeer oncomfortabele inbreuk op je vrijheid is en ook als zodanig voelt. Wanneer die inbreuk met opzet plaatsvindt, dient zij dan ook als een echte straf te worden gekwalificeerd. Het vergelingsgehalte van de enkelband is hoogstwaarschijnlijk niet zo groot als bij opsluiting in de gevangenis, maar qua preventie heeft huisarrest aanzienlijk meer te bieden dan reguliere detentie, namelijk, zoals reeds gezegd: circa 50% minder recidive.

Tot slot: ik droeg de enkelband slechts één week – en dan ook nog eens vrijwillig – en ik merkte de impact

ervan al op mijn leven en op het leven van de mensen om mij heen. Voor degenen die langere tijd met een enkelband móéten rondlopen, is die impact alleen maar groter. Tegen alle mensen – politici inclusief – die roepen dat de enkelband geen echte straf is, wil ik zeggen: draag zelf eens een enkelband, al is het maar voor één week. Dan praten we verder, want dan weten we enigszins waar we het over hebben. En tegen de nieuwe bewindslieden wil ik zeggen: overweeg nu eens serieus om in het kader van het capaciteitstekort bij DJI en de discussie over differentiatie en ‘vernieuwende en andere detentieconcepten’ (Kamerbrief van Staatssecretaris van Justitie Coenradie d.d. 13 augustus jl.)⁷ elektronische detentie aan te merken als volwaardige vervanger van kortdurende detentie. Daarmee zullen toekomstige schade en slachtoffers kunnen worden voorkomen en aanzienlijke kosten bespaard, terwijl de veiligheid in Nederland wordt gediend. •

⁷ Kamerstukken II 2023/24, 24587, nr. 967.